

*Liknelser och läsningar* är en väl genomförd avhandling som bidrar till kunskapen om nutida svenskkyrkligt bibelbruk och till metodutveckling för forskning om bibelbruk. Arbetet är sannolikt intressant för en bred grupp läsare som verkar i gränslandet akademi - kyrka. Det bör läsas av präster som vill utvecklas som förkunnare och användas i utbildning och fortbildning i homiletik.

Hanna Stenström,  
TD, Stockholm

Fredrik Modéus, *Gudstjänstgemenskap i folkkyrkan. Ett studium av gudstjänstgemenskapens identitet och ställning i Svenska kyrkan*. Stockholm: Verbum, 2015. 550 sid.

Nyblivne Växjöbiskopen Fredrik Modéus har såväl som föreläsare som författare inspirerat församlingar att stärka delaktigheten i sitt gudstjänstliv. Hans arbete med gudstjänstgrupper har slagit rot på många håll, även här hos oss öster om Bottniska viken. I sin doktorsavhandling behandlar Modéus samma problematik inom ramen för en akademisk kontext. Forskningsproblemet är vilken teoretisk identitet och praktisk ställning en gudstjänstgemenskap har och skulle kunna ha i Svenska kyrkan.

Modéus formulerar fyra forskningsfrågor, som strukturerar framställningen i avhandlingens fyra delar. Del I beskriver den kontext där ecklesiologin i dagens Sverige utformas. Kapitel 2 visar att gudstjänstgemenskapernas roll i Svenska kyrkans nuvarande regelverk kan karakteriseras som öppna men tämligen isolerade intressegemenskaper utan formell ställning. I kapitel 3 diskuterar författaren utgående från en sociologisk infallsvinkel individualisering och olika slag av gemenskap i det senmoderna samhället. Hans poäng är att människor även i dagens individualistiska kultur har behov av varaktig gemenskap, vilket återspeglas i Modéus eget gudstjänstideal, som karakteriseras av en balans mellan öppenhet och varaktighet. I kapitel 4 målar Modéus upp fyra idealtyper för gudstjänstgemenskaper (tillfällig, ledig, stabil och sluten), vilka fungerar som analysinstrument i den fortsatta framställningen.

Del II, bestående av kapitel 5 och 6, utgör en deskriptiv analys av gudstjänstgemenskapens roll och funktion i svensk ecklesiologi. Modéus avgränsar materialet i två delar: 1900-1990 samt från 1990 framåt. De här kapitlen erbjuder en välskrivna analytisk översikt över relevant litteratur på området, och författaren visar på ett övertygande sätt gudstjänstgemenskapens ofta nästan osynliga plats i svensk folkkyrkoteologi.

I del III flyttas fokus från historisk-systematisk analys till skapandet av en konstruktiv ecklesiologi. I kapitel 7 sker dels en vidgning inåt och en vidgning utåt. Vidgningen inåt innebär en utvärdering av resurserna i

den egna lutherska, svenska teologiska traditionen. Modéus målar upp sex ”basala kärnvärden” i denna tradition med stöd av analysen i de tidigare delarna av avhandlingen: grunden är det som räcks, en inkluderande ambition, ett konkret gensvar i gudstjänsten, respekten för valet, en synlig kyrka i den skapade världen samt otydlighet vid gränsen. Med dessa formuleringar vill Modéus fånga de frågor som man inom svensk ecklesiologi har behandlat, även om svaren har varierat. Vidgningen utåt förverkligas genom att dra in representanter för internationell teologi i den svenska diskussionen som komplementära resurser. I kapitel 8 konstruerar Modéus en samtidsecklesiologi i miniformat med gudstjänstgemenskapen i centrum. Han diskuterar hur de fyra idealtyperna från kap 4 kan värderas utifrån de ecklesiologiska grundkvaliteterna koinonia, leitourgia, kerygma, missio/martyria och diakonia.

I avhandlingens fjärde del summerar författaren den tidigare framställningen och drar slutsatser och bedömer hur de kan bidra till en fördjupad förståelse av gudstjänstgemenskapens identitet och ställning i Svenska kyrkan i framtiden.

Modéus framställning präglas av en målmedveten, men utmanande balansgång. Textmassan är betydande, men boken är välskrivna och författaren motiverar utförligt alla de val som han gör i varje enskilt moment av avhandlingen. Som exempel på balansgången kan nämnas att Modéus eftersträvar ett konstruktivt grepp mellan en rent normativ och deskriptiv/analytisk uppgift. Han vill visa på möjliga utformningar av ecklesiologin på ett sätt som beaktar gudstjänstgemenskapen som ecklesiologiskt subjekt. Den här tentativa ambitionen väcker frågor: Vilka kriterier skulle behöva uppfyllas för att en föreslagen tillämpning skulle visa sig vara ohållbar? Kan någon av Modéus slutsatser gjorda ”på försök” falsifieras? Trots dessa frågetecken skriver Modéus på ett intressant sätt in sig i den pågående diskussionen om hur tillämpande, konstruktiva teologiska element kan motiveras i en vetenskaplig framställning.

Även om Modéus på ett förtjänstfullt sätt vägleder sin läsare försvåras tolkningen stundtals av att han utvecklar en ytterst diger analysapparat. I varje kapitel introduceras nya begrepp och distinktioner, som i och för sig är väl genomtänkta, men så många till antalet att han omöjligt lyckas tillämpa dem alla på ett konsekvent sätt. Här kunde en något mer restriktiv hållning varit att föredra.

Bland de mer kontroversiella slutsatserna i avhandlingen hör Modéus tanke om en dubbel kyrkotillhörighet. Den innebär att man genom dopet inkluderas i kyrkan, medan man genom aktivt deltagande i gudstjänstlivet blir del av den församling, som samlas på orten. I förlängningen av det här resonemanget anser Modéus att inte bara de demokratiskt valda förtroendeorganen, utan även gudstjänstgemenskapen, borde beredas möjlighet att påverka beslutsfattandet i

Svenska kyrkan på lokalplanet. Han medger att det konkreta utformandet av ett sådant regelverk blir svårt, eftersom det ju handlar om förvaltandet av både ekonomiska medel och andra resurser.

Den här delfrågan är ett talande exempel på den ömtåliga balansgången Modéus konsekvent eftersträvar. Han vill inte argumentera för en pietistisk ecclesiola, och understryker att inte bara de som regelbundet deltar i gudstjänster utgör kyrkan. Men samtidigt vill han göra rättvisa åt det faktum att kyrkotillhörigheten betyder något annat för de församlingsaktiva än för dem som fjärmats från kristet liv och gemenskap.

Avhandlingen utgör ett viktigt bidrag till diskussionen om vad det innebär att vara kyrka i ett senmodernt pluralistiskt samhälle. Den inspirerar till samtal och motfrågor, och kommer förhoppningsvis att stimulera till fortsatt ecklesiologisk reflektion.

Björn Vikström,  
TD, biskop i Borgå

Hanna Stenström (red.), *Religionens offentlighet: Om religionens plats i samhället*. Skellefteå: Artos & Norma, 2013. 351 sid.

Med utgångspunkt i Jürgen Habermas arbete *Strukturwandel der Öffentlichkeit* (1962) har begreppet offentlighet blivit till en central kategori för att förstå modernitetens samhällsförändringar i Europa. Projektet att etablera en offentlig sfär för fritt meningsutbyte och debatt bortom statligt informationsmonopol och censur var en avgörande liberal kamp som inte minst under senare delen av 1700-talet bidrog till att utveckla ett modernt demokratiskt samhällsparadigm. I den här antologin, en fördjupad och bearbetad version av Svenska kyrkans forskningsdagar 2011, behandlas frågor kring religionens plats i offentligheten i en tid som omväxlande beskrivits som postmodern, senmodern eller postsekulär. Det sista begreppet har använts av många religionsvetare för att, liksom redaktören Hanna Stenström i sitt förord, föra fram teser om religionens ”återkomst” eller ”nya synlighet” efter att tidigare under moderniteten ha förpassats till en privat sfär.

Arton författare, med några internationella undantag välkända svenska religionsvetare eller -debattörer, bidrar efter inledningen med varsitt kapitel. I en första avdelning tematiseras områdena offentlighet och religion utifrån historiska (Urban Claesson och Torkel Jansson), välfärdsrelaterade (Anders Bäckström och Stig Linde) och filosofiskt-samhällsvetenskapliga perspektiv (Ulf Zackariasson och Marie Demker). En andra avdelning lyfter fram frågor kring människosyn och mänskliga rättigheter i spänningen mellan religion och sekulär allmänmännisklighet, bl. a. utifrån filosofiska, lutherska, feministiska och muslimska perspektiv (Johannes (A) van der Ven, Carl-Henric Grenholm, Dan-Erik Andersson, Diana Mulinari, Eva-

Lotta Grantén, Mohammad Fazlhashemi). I en sista del ges företrädevis mer konstruktiva tolkningar av offentlighet som ett positivt teologiskt ideal (Elisabet Gerle, Catherine Keller, Mattias Martinson, Petra Carlsson, Jan Eckerdal, Johanna Gustafsson Lundberg).

Både ”religion” och ”offentlighet” är extremt komplexa termer som tillsammans skapar rum för många tänkbara undersökningar. Förenklat uttryckt ligger antologins fokus på utmaningar i nutida svensk religionsdebatt, både generellt och i konkreta fall (t.ex. kring religion, nyateism och mänskliga rättigheter) men rymmer även analyser av tongivande västerländska teoretiker som Habermas, Rorty och Rawls. Några av bidragen är så allmänt hållna att de främst tjänar som översikt eller introduktion till sina områden, andra texter är starkt materialbundna och framstår i några fall som lätt daterade även förhållandevis kort tid efter volymens publikation. Bland de kapitel som särskilt bidrar till fördjupade systematiska analyser märks inte minst holländaren van der Vens analys hur religiösa traditioner idag kan finna en hermeneutik anpassad för att delta i ett demokratiskt samtal. Utifrån en djupanalys av Paulus tal på Aeropagen föreslår han en ”deliberativ retorik” inom ramen för en gemensam politisk plattform av ”offentligt förnuft”. I det förra begreppet ligger en övertygelse att religiösa bidrag i det politiska samtalet bör resonera i ljuset av brett accepterade politiska utgångspunkter. Det senare begreppet blir här till argument för en accepterande inklusivitet där rent religiösa argument visserligen inte anses ha allmän legitimitet men där livsåskådningsmässiga ståndpunkter äger rätt att beaktas i det offentliga samtalet, inte primärt utifrån teoretisk sanningshalt utan som uttryck för väsentlig (religiös) praxis. Ulf Zackariasson bidrar med en värdefull analys som börjar bryta ned klyftan mellan exklusivister, dvs. tänkare som Rorty och Rawls som i grunden ser religiösa argument som störande och illegitima inslag i en allmänt tillgänglig demokratisk diskussion, och inklusivistiska tänkare som framhåver det samhälleliga värdet av religion för att finna gemensamma värderingar och en ”etisk kompass” (Joas, Habermas). Han visar att en exkluderande hållning ofta hänger samman med en principiell diskussion om hur offentligheten borde gestaltas medan mer inkluderande röster möjligen har en mer pragmatisk attityd som tydligare lyfter fram tillkortakommanden i en ideal rationell diskurs. Zackariasson lyfter också fram problemet med det generella ingångsvärdet (bitvis påtaglig också i denna volym) att religion okritiskt tematiseras som principiellt mindre allmäntillgänglig eller som ”det andra” i relation till ett rationellt diskursivt förnuft.

Termen postsekularism brukas ibland närmast på ett revanschistiskt vis när religiösa företrädare idag söker legitimitet för sin egen synlighet i den politiska diskursen. Utifrån ett avståndstagande från en liberal och sekulär offentlighet hävdas ofta komunitära teorier